

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО ЖУРНАЛИСТИКА И МАСОВА КОМУНИКАЦИЯ

Том 29, 2022

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF JOURNALISM AND MASS COMMUNICATION

Volume 29, 2022

СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ИНФОДЕМИЯТА И РЕАНИМАЦИОННАТА РОЛЯ НА ЖУРНАЛИСТИКАТА

ЗАРИНА ВАСИЛЕВА

*Катедра „Пресжурналистика и книгоиздаване“
zarinavasileva@gmail.com*

*Zarina Vasileva. SOCIAL DIMENSIONS OF INFODEMIC AND THE RESUSCITATION
ROLE OF JOURNALISM*

The article presents the results of a research project 80-10-80 / 25.03.2021. “Social dimensions of infodemic during the crisis with COVID-19. The pandemic through the prism of media and social networks” with the project leader – professor Greta Dermendzhieva. Among the goals of the project are to establish the social dimensions of infodemic and the role of professional journalism in the fight against misinformation.

Keywords: pandemic, infodemic, journalism

УВОД

Пандемията от COVID-19 се оказва безпрецедентно доказателство за пагубното влияние на организираните тълпи и жизненоважната необходимост от достоверна, точна и актуална информация. Инфодемията се изравни с коронавирусната криза по степен на опасност за общественото здраве. Кои социални феномени са в основата на благодатната почва за зараждане и развитие на дезинформацията? Какви са социалните измерения на инфодемията и възможно ли е да ѝ се противопоставим без реанимационните действия на

професионалната журналистика? На тези въпроси се търсят отговори в настоящето изследване.

МЕТОДОЛОГИЯ

- Проучване, систематизиране и критичен анализ на научната литература;
- Преглед на съдържание в онлайн сайтове и социални мрежи, свързано с COVID-19;
- Онлайн анкетни проучвания сред аудиторията и журналисти в медии.

В онлайн проучването, насочено към аудиторията, са включени 270 пълнолетни респонденти от България, а в проучването за журналисти – 22 представители на различни медии у нас – телевизия, радио, вестници и списания, информационни сайтове и информационни агенции.

ИНФОРМАЦИЯ, ДЕЗИНФОРМАЦИЯ И ОНЛАЙН ТЪЛПИ

Какво представлява информацията според научната литература? Уилбър Шрам определя информацията като „всяко съдържание, което намалява несигурността или броя на алтернативните възможности в дадена ситуация. Тя може да включва и чувства. Може да включва факти, мнение, напътствие или убеждение. Не е необходимо информацията да бъде изразена с думи или даже формулирана определено: скритото значение, „тихият език“, са важна информация.“ Според Шрам, за да може информацията да достигне до реципиента е необходимо: да привлече вниманието; да бъде възприета; да бъде интерпретирана и да бъде складирана за по-нататъшна употреба¹.

Доналд Робъртс развива дефиницията до “всякакво съдържание, което помага някому да структурира или организира онези аспекти на обкръжаващата го среда, които са сходни със ситуацията, в която той трябва да действа... Ефектите не произлизат от самото съобщение, а от това как 2019 това съобщение бива интерпретирано“².

Според Наръчника на ЮНЕСКО, характерните белези на дезинформацията са: лъжлив контекст самозвано съдържание, манипулирано съдържание, изфабрикувано съдържание. Дезинформацията е лъжа, разпространява се с ясното съзнание, че е лъжа и с умисъл³.

¹ КОЛЕВ, Николай. Социалните мрежи в новинарския видеобмен. С., УИ „Св. Климент Охридски“, 2020.

² РОБЪРТС, Д. Характер на комуникационните ефекти. Комуникацията. София, 2019

³ Journalism, fake news & disinformation: handbook for journalism education and training, UNESCO, [online], 2018, [cited 10.06 2022]. Available from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552>

В Плана за действие за борба с дезинформацията на Европейската комисия, дезинформацията е описана като „доказуемо невярна или подвеждаща информация, която се създава, представя и разпространява, с цел да се извлече икономическа изгода или съзнателно да се въведе в заблуждение обществеността, като последиците от това могат да бъдат в ущърб на обществен интерес“⁴.

Дезинформацията популяризира не реален, а измислен виртуален обект, който въздейства на емоционално ниво и достига до огромна маса от хора. Опровергаването на дезинформацията е трудно, именно заради несъществуващите обекти счита украинският изследовател Георгий Почепцов⁵.

Особено подходяща за разпространение на дезинформацията е онлайн средата, която генерира и „критичната маса на свързаност между хората, която предизвиква нова революционна способност за онлайн комуникация, сътрудничество и съвместно ползване на блага“, пише Грета Дерменджиева. Според нея, новите комуникационни модели възникват именно в отговор на нарастващите нужди от информационен обмен⁶.

На този фон е обяснимо защо кризите (както и COVID-19) успяват бързо да превърнат онлайн публиките в онлайн общности. От какво обаче зависи дали тези виртуални общности ще бъдат „организирани (психологически) тълпи“ или „умни тълпи“? Респективно, с какви ресурси за преработване на информацията ще разполагат? Според Густав Льобон първите дават на отделната личност усещане за непобедима мощ и позволяват поддаването на инстинкти, които иначе човек би обуздал, но именно тълпата елиминира чувството за отговорност, като слива отделните индивиди в една обща безкритична маса. Само, защото принадлежи на тълпата, човекът слиза с няколко стъпала по стълбата на цивилизацията, казва той⁷.

За „умни тълпи“ говори Хауърд Рейнголд, според когото те се сформират на база сътрудничество между отделните индивиди и предизвикват социални промени, повлияни от развитието на комуникационните технологии. Това е нов вид социална революция, смята Рейнголд. Така, както медицината се превърна в ефективно оръжие срещу болести, едва когато науката предостави полезни знания за произхода на болестите, най-ефективното използване на комуникационните и компютърните технологии може да се появи от новите научни разбирания за човешкото сътрудничество. Най-мощните възможности

⁴ Съвместно съобщение до Европейския парламент, Европейския съвет, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите „План за действие за борба с дезинформацията“. [online], 2018. [cited 10.06 2022]. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018JC0036&from=BG>

⁵ Почепцов, Георгий. Дезинформация: определения. [online], 2018. Available from: https://www.researchgate.net/publication/325391970_Deinformacia_opredelenia

⁶ ДЕРМЕНДЖИЕВА, Грета. Нещо като онлайн общности, нещо като психология на виртуалната комуникация, нещо като нищо на света ;-) В: Литературата, СУ „Св. Кл. Охридски“, 2007

⁷ ЛЬОБОН, Густав. Психология на тълпите. С., УИ „Св. Климент Охридски“, 1995.

за човешки прогрес се коренят не в електрониката, а в разбирането на социалните практики⁸.

Ако за психологическите тълпи са характерни манипулативност, безкритичност, трансформация на личността и задължително наличие на лидер – водач на тълпата, то умните тълпи се саморегулират, имат децентрализирана власт и целта им е ефективно и демократично въздействие⁹.

Пандемията от COVID-19 се оказва безпрецедентно доказателство за пълно влияние на организираният тълпи и жизненоважната необходимост от достоверна и точна информация.

Каква онлайн среда създаде коронавирусната криза за аудиторията – изпълнена с информационен излишък или с достоверна и полезна информация? Симеон Василев смята, че журналистиката и медиите са били неподготвени и в същото неловко положение като това на здравните системи, макар че тяхната основна задача е достоверно да информират за многообразието от гледни точки, а не да лекуват или да правят научни открития. Кризата променя представите за класически и нови медии, особено в надпреварата със социалните мрежи¹⁰.

Интересен поглед за влиянието на хаштаговете в социалните мрежи върху създаването на виртуалните тълпи дават отговорите на въпроса – дали хаштагове от типа на #ОставамВкъщи, #ВаксинирахСе, #Гласувах и др. въздействат на публиката.

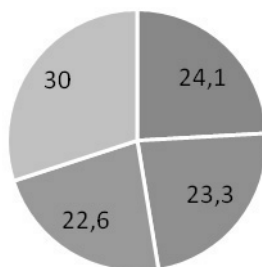
24.1 % от анкетираните отговорят, че хаштаговете действат насърчително за предприемане на определено действие. 23.3% смятат, че не оказват никакво влияние, а за 30% са позърски и предизвикват раздразнение. За 22.6% от анкетираните обаче те биха повлияли на аудиторията, ако са използвани от известни личности. (*Фигура 1*)

⁸ RHEINGOLD, Howard. Smart Mobs: The Next Social Revolution. Perseus Books, 2003.

⁹ ГРАДЕВ, Дончо, Александър МАРИНОВ. Интернет тълпите. УИ „Св. Климент Охридски“, 2021

¹⁰ ВАСИЛЕВ, Симеон. Инфодемия и медийно съдържание. Качествена журналистика и нова комуникационна среда. [online], 2021, [cited 24.01 2022]. Available from: <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=999077>

Според Вас хаштагове от типа на: #ОставамВкъщи,
#ВаксинирахСе, #Гласувах:

- Насърчават да се предприеме конкретното действие
- Не оказват никакво влияние
- Оказват влияние, ако са използвани от известни личности
- Позърорски са и предизвикват раздразнение

Фигура 1. Отношение към хаштаговете

Официалната информация за COVID-19 от самото начало на пандемията, та до днес, не е лишена от противоречия. На 21 януари 2020 г. главният здравен инспектор д-р Ангел Кунчев заявява, че няма опасност коронавируса да достигне страната ни¹¹. Първият случай на COVID-19 в България е регистриран след по-малко от месец и половина от въпросното изявление.

С разрастването на пандемията нарастват и противоречивите указания не само в България, но и от Световната здравна организация (СЗО). В първото си ръководство¹² тя препоръчва медицинските маски като мярка за превенция само за хората в най-голям риск – медицински лица, грижещи се за болни хора у дома един дом, както и за самите болни. Носенето им на обществени места не е обявено за препоръчително.

В следващите препоръки вече се упоменава, че хронично болни и възрастни хора над 60 години трябва да носят маски на публични места, където дистанция не е възможна. Следва дори доклад¹³, в който изрично се препоръч-

¹¹ НИКОЛОВА, Силвия. Няма опасност коронавируса да дойде у нас. Монитор, [online], [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.monitor.bg/bg/a/view/njama-opasnost-koronavirusyt-da-dojde-u-nas-186489>

¹² Advice on the use of masks in the community, during home care and in health care settings in the context of the novel coronavirus (2019-nCoV) outbreak. World Health Organization. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/330987/WHO-nCov-IPC_Masks-2020.1-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

¹³ Rational use of personal protective equipment for coronavirus disease 2019 (COVID-19). World Health Organization. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331215/WHO-2019-nCov-IPCPE_use-2020.1-eng.pdf

ва хора без симптоми да не носят маски и се отправят критики към презапасяването с предпазни средства. В препоръките от 6^{ти} април СЗО заявява, че няма доказателства, че носенето на маски от здрави хора може да ги предпазва от заразяване с респираторни вируси, включително COVID-19¹⁴.

Не закъсняват и други разнопосочни послания, разпространени в целия свят – относно тестовете за установяване на заразяване с вируса, приложение на конкретни медикаменти и терапии, задържането на вируса върху повърхностите, ефективността на мерките, за да се стигне до апогея на поляризацията на мнения – ваксините.

В България тези противоречиви насоки се разпространяват чрез стихийни пресконференции на Националния оперативен щаб, излъчвани на живо и предимно в късните часове на деня. И ако някои от тях са по повод и важни ситуации – като въвеждането на извънредно положение и налагането на блокада на столицата, то други не отговарят ни най-малко изискването за неотложност и важност (например нощните брифинги за депутат, дал положителна проба за коронавирус или дори за пожарите Чернобил).

Въпросната комуникационна стратегия е красноречив пример за това, че начинът за предаване на послания е по-важен от самите послания. Вместо достоверна, до обществото достига противоречива информация от различни институции, експерти и комуникатори. Според Андреана Ефтимова, в българската медийна практика за внушаване на достоверност се разчита на позоваването на експертизата на събеседника – неговата принадлежност и позиция в институция или организация, образователен и професионален профил. Често неутралните названия на експерта се обогатяват с клиширани етикети за внушаване на по-висока авторитетност и съответно достоверност – „водещ епидемиолог“, „основен експерт“, „водеща фигура“, „главен съветник“ и др. За да има усещане за достоверност, не е достатъчно само да се посочи експертността на говорителя, а трябва собствената му реч да го легитимира като такъв. Експертната реч се отличава с фактологичност и правдоподобност, с рационална, логическа оценка на събитията в широк контекст, с осмисляне на коментираното събитие или обект в координатите на научното познание за обществото и процесите, протичащи в него, с информираност, с подходящ невербален съпровод и пр. Съдържателните характеристики на експертната реч в медиите не отговарят на очакванията към този тип речева изява. Представянето на различни противоречащи си експертни мнения и оценки, както и комбинирането на фактологична информация с нерелевантен коментар води до снижаване на усещането за достоверност¹⁵.

¹⁴ Advice on the use of masks in the context of COVID-19. World Health Organization. [online]. [cited 19.12 2021]. Available from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331693/WHO-2019-nCov-IPC_Masks-2020.3-eng.pdf

¹⁵ ЕФТИМОВА, Андреана. Експертната реч в медиите – източник на (не)достоверност. Качествена журналистика и нова комуникационна среда, Сб. статии. С., Св. Климент Охридски,

На този фон лавината от фалшиви новини и дезинформация не е изненадваща. Признанието е на генералния директор на СЗО и е направено още през февруари 2020 г.: „Ние се борим не само с пандемия, а и с инфодемия. Фалшивите новини се разпространяват много по-бързо от вируса“¹⁶.

В свое изследване Лора Симеонова нарича бързото разпространение на фалшивите новини именно „инфектиране“, цитирайки проучванията на Филипо Менцер, според които на сензациите са необходими секунди да обиколят света, а за да бъдат оборени – средно 13 часа. „Скоростта, с която може да се скалъпи една фалшива новина, е много по-голяма от тази, с която може да се обори. Качественият „лов“ на манипулации – независимо дали идват от апокрифните сайтове или от устите на политиците, изисква сериозен екип за мониторинг и анализ на фактите. На този етап, поддържането на такъв е по-скоро лукс за притиснатите от финансовата криза медии“¹⁷.

Така COVID-19 неминуемо отвори завесата към една друга не по-малко опасна пандемия – липсата на медийна грамотност. Според индекса за медийна грамотност, България заема 30-о място в класацията от 35 държави, което показва по-ниски нива на доверие в учени и журналисти, респективно и ниско ниво на медийна грамотност¹⁸.

Запазва се тенденцията разумният глас на традиционните медии (дори в тяхното онлайн присъствие и висок кредит на доверие) да заглъхва, за разлика този на личностите, превърнали се в лидери на мнение. „Социалните медии отвориха поле, потенциално способно да засили степента на яснота и демократичност при споделяне на научни данни. Но то увеличи значимостта на личните мнения (убеждения, съображения и т.н.) и им позволи да се разпространяват по-бързо. Всичко това е обратната страна на демокрацията – защото мненията, противно на фактите, винаги се налагат от най-влиятелните хора“¹⁹.

Нещо повече, възможностите на социалните мрежи – и специално на Facebook – за създаване на затворени групи, страници и профили способстват

[online], 2021. [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.cceol.com/search/chapter-detail?id=999083>

¹⁶ GHEBREYESUS, Tedros Adhanom. “But we’re not just fighting an epidemic; we’re fighting an infodemic”. In: World Health Organization: Munich Security Conference. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/munich-security-conference>

¹⁷ СИМЕОНОВА, Лора. Fact-checking по български – нужно ли ни е министерство на истината? – В: Медии и език. Електронно списание за научни изследвания по медиен език [online]. 2017, [cited 12.11 2021]. Available from: <http://medialinguistics.com/2017/12/05/fact-checking/>

¹⁸ ЛЕСЕНСКИ, Марин. Двойна заплаха: Устойчивост на фалшиви новини по време на „инфодемията“ от Ковид-19. Институт Отворено общество – София. [online], 2021, [cited 12.11 2021]. Available from: https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/MediaLit%D0%B5racyIndex2021_BG.pdf

¹⁹ ORSO D, Federici N, Copetti R, Vetrugno L, Bove T. Infodemic and the spread of fake news in the COVID-19-era. Eur J Emerg Med. 2020. Published online 2020 Apr 23. doi: 10.1097/MEJ.0000000000000713

за масово и дългосрочно разпространение на неверни твърдения, без засегнатата страна да има каквато и да била информация за подобна атака срещу нея и да може да се защити. Възможността за докладване на постинги, която бе въведена от платформата като мярка срещу т.нар. тролове, днес се използва повече между противници и защитници на конкретна идея. Така потребителят е заглушен от Facebook за няколко дни или завинаги, а през това време опонентът му може необезпокоявано да разпространява своите твърдения, верни или не.

Според Лора Симеонова, огромна част от уеб инкубаторите за манипулации, слухове и клюки „паразитират върху плътта“ на социалната мрежа. Алгоритъмът на Фейсбук засича всяко наше онлайн действие – търсене, харесване, запазване на видео или публикация задава тон на филтрираните публикации, които социалната мрежа ни предлага. Върхът на айсберга, пише Симеонова, са „Trending Topics“, предизвикали бурни скандали в САЩ – първо заради подозрения, че манипулират информационния поток и после, тъй като са се оказали трамплин за фалшиви новини²⁰.

Фалшивите новини не превземат само Facebook. Те се възползват от всички възможни социални мрежи и медийни канали. „Най-потресавашите лъжи са за COVID-19. Всички лъжат. Центърът за контрол и превенция на заболяванията, медиите, демократите, лекарите, не всички, но повечето, на които ни казват да вярваме. Мисля, че е заради изборите и за да не се възстанови икономиката, което пак е заради изборите. Писна ми.“ Този твит на Чък Уолъри бе споделен от американския президент Доналд Тръмп. Последваха още категорични позиции от Тръмп: всичко ще бъде наред; И един ден, като по чудо, [вирусът] ще изчезне!“; промотира хидроксихлорохина като лекарство срещу COVID-19, а по време на пресконференция каза, че трябва да се провери дали дезинфектанти могат да бъдат „инжектирани“ в тялото, например в белите дробове. В резултат от въпросното изказване, американският Център за контрол и превенция на заболяванията (CDC) съобщава, че сигналите за отравяне с почистващи препарати и дезинфектанти са се увеличили от началото на епидемията²¹. Проучване показва, че един на всеки трима американци е ползвал химикали или дезинфектанти, подлагайки се на риск, в опит да се предпази от коронавируса²².

Друго изследване сочи, че в резултат на информация, че консумацията на високо концентриран алкохол може да дезинфектира тялото и да убие вируса,

²⁰ СИМЕОНОВА, Лора. „Фалшиви новини, истинска победа – възходът на Доналд Тръмп и кибер-партизаните“. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по журналистика и масова комуникация. [online], 2017, [cited 12.11 2021]. Available from: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=585276>

²¹ ЕЛМИ, Йоанна. Когато дезинформацията се превърне в политика. АЕЖ. [online], [cited 12.02 2022] Available from: <http://new.aej-bulgaria.org/misinformation-politics>

²² GHARPURE R, Hunter CM, Schnell AH, et al. Knowledge and Practices Regarding Safe Household Cleaning and Disinfection for COVID-19 Prevention – United States, May 2020. MMWR Morb Mortal Wkly Rep 2020; 69:705–709. DOI: <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm6923e2>

приблизително 800 души от цял свят са починали, 5 876 са били хоспитализирани, 60 са ослепели напълно след консумация на метанол, приели го като дезинфекциращ препарат на основата на алкохол за лечение на COVID-19²³.

Лавината от дезинформация принуди онлайн платформите да осъзнаят ключовата си роля за разпространението на фалшиви новини и да предприемат спешни мерки. Онлайн платформите Facebook, Google, Twitter, Mozilla, Microsoft, TikTok и представители на рекламната индустрия подписаха кодекс за справяне с разпространението на дезинформация. Подписването на документа е първият случай в света, в света, в който браншът доброволно приема стандарти за саморегулиране в борбата с дезинформацията²⁴.

Google въведе и възможността да публикува местонахождението на своите потребители по целия свят, с цел правителствата да преценят ефективността на мерките за социално дистанциране. Facebook даде права на потребителите да отбелязват подозрителни постове, които да бъдат изтривани. Платформата въведе информационна страница COVID-19 в горната част на новинарските емисии, която съдържа само проверена информация от надеждни източници, както и информационен център, който насочва потребителите към достоверна информация. Facebook дари и над 145 млн. за различни каузи, сред които за медицинските специалисти и малките бизнеси. WhatsApp също се включи в борбата с дезинформацията, като си партнира със СЗО и предостави на потребителите актуална информация за COVID-19. Компанията инвестира и 1 млн. долара в Международната мрежа за проверка на фактите на института „Пойнтър”.

Предприетите мерки обаче не успяха да елиминират напълно разпространението на фалшива информация. В българските социални мрежи се обособиха две основни ядра – на привърженици на мерките и борбата с коронавируса и на хора, които не вярват в съществуването на вируса, в неговия естествен произход или в мерките срещу него. В хода на пандемията те органично преминаха в яростно враждуващи „проваксъри“ и „антиваксъри“.

Това разделение разкри една друга страна на конспиративността. Хората, които подкрепят теориите на конспирацията често са склонни да имат ниски нива на идентификация с обществото и институциите. В тази връзка конспиративният мироглед невинаги произтича от нелогично мислене, а може да е резултат от липса на доверие в правителството и официалните информационни съобщения.²⁵ Когато те са ненадеждни, когато медиите са само мегафони,

²³ COVID-19–Related Infodemic and Its Impact on Public Health: A Global Social Media Analysis. [online] Available from: <http://www.ajtmh.org/content/journals/10.4269/ajtmh.20-0812>

²⁴ Code of Practice on Disinformation. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/code-practice-disinformation>

²⁵ JETTEN, Jolanda, Stephen D. REICHER, S. Alexander HASLAM, Tegan CRUWYS. *Together apart: the psychology of COVID-19*. Sage. [online], 2020, [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.socialsciencespace.com/2020/05/addressing-the-psychology-of-together-apart-free-book-download/>

а критично важната роля на журналиста е низвергната, конспиративното мислене се оказва просто форма на рационален скептицизъм. Всякаква форма на скептицизъм по отношение на предприетите мерки за борба с пандемията, социалните и икономическите рестрикции, ограничаването на личните права, лечението и превенцията, е наказвана с „алената буква“ – конспирация.

В резултат – търсецят и питащият човек се оказва заключен не само в собствения си дом, но и в минирано информационно поле. Поради невъзможност да получат бърз и адекватен медицински съвет офлайн (пандемията постави здравната система в България в състояние на колапс), потребителите разчитат лекари и специалисти да спасяват животите им онлайн. Всеки зададен въпрос обаче неминуемо ги отправя в един от двата лагера и настройва срещуположния. Тази нелепа война се разразява особено силно във Facebook групи, предоставящи съвети за лечение на COVID-19 и ваксиниране.

Безвъзмездната помощ, която медици и експерти оказват, е безпрецедентна – по време на пандемия, работейки извънредно в COVID-отделения, десетки лекари отделят от времето си, за да отговорят на между 50 и 100 запитвания дневно. Търсенето на адекватно лечение, на липсващи медикаменти и болнични легла оформя гротескна картина на българската здравна система. На фона на алтруистичните лекари обаче ярко се отличават именно тези техни колеги, които изказват крайни мнения, понякога крайно груби и цинични, обвинявайки потребителите в антиваксьорски настроения или конспирации. В това число са редица запитвания за противоположания или странични реакции след поставяне на ваксина срещу коронавирусна инфекция, за които някои от консултиращите изказват категорични мнения, отричащи да има такива. Същевременно Европейската агенция по лекарствата, както и Изпълнителната агенция по лекарствата потвърждават, че има случаи на проявени странични реакции след ваксиниране, идентични с тези, споделени във Facebook групите. Споровете се водят не само онлайн, но на експертно ниво продължават и в медиите. Излъчените послания са крайно противоречиви.

Едни от най-горещите теми са по отношение на естествен и ваксинационен имунитет и реимунизацията. Мненията на специалистите в България са – бустерна ваксина, независимо от предишни боледувания и около 3-6 месеца след втората доза²⁶. Според СЗО обаче „няма научни доказателства, че ваксинирани здрави възрастни и здрави деца се нуждаят от подсилващи дози“²⁷.

Не само посочените примери, но и всички послания от самото начало на ваксинационната кампания, лансирани в медиите, че: след социалната изолация и ваксината човек ще се върне към нормалния си начин на живот, пандемията ще свърши, хората ще спрат да се заразяват, разболяват и умират, се

²⁶ Ковид 19.Единен информационен портал. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: <https://coronavirus.bg/bg/news/2978>

²⁷ СЗО: Няма научни доказателства, че здравите хора се нуждаят от бустер. Българско национално радио. [online], [cited 20.01.2022]. Available from: <https://bnr.bg/varna/post/101588040>

доказват във времето като не съвсем достоверни и причиняват още по-голямо недоверие, обърканост и умора на аудиторията. Резултатите са повече от красноречиви – към 5 февруари 2022 г. в България едва 29% от населението е напълно ваксинирано, а стотици хора загубиха живота си, защото не вярваха в съществуването на вируса или в безопасността на ваксините.

Ситуацията обобщава Жана Попова пред БНР. По думите ѝ, големият проблем е неводенето на диалог за ваксината: „Важно е да разбираме страховете на другите хора. Проблемът на българските медии в момента с цялата тази поляризация е точно този – защо допуснахме да има само две мнения по тази тема, къде са другите мнения.“²⁸

Затихващият медиен глас, бълващите информация социални мрежи, закъснелите опити за регулация, незачитането на етиката, за сметка на мнението на лидерите, оформят благодатната почва, върху която конспиративните теории разгръщат своя мащаб. Огромният потенциал на социалните мрежи за разпространение на информация сам по себе си не е проблем. Проблемът се корени в съдържанието и произхода на тази информация, в липсата на „кучета-пазачи на входа“ и на медийна грамотност за отделяне на истински от неистински новини.

ЖУРНАЛИСТЪТ КАТО „ИНФОРМАЦИОНЕН РЕАНИМАТОР“

Независимо от напълно променената комуникационна среда, от разменените роли на аудитория и комуникатори, от ритуалното убиване на журналистиката, ролята на журналиста все още е първостепенна за достоверната и точна информация. Необходимостта от високопрофесионална журналистика се възкресява на фона на отнемашката човешки животи дезинформация по време на коронавирусната пандемия. И журналистите, въпреки всичко, останаха предани на своята мисия. Проучване на Международния център за журналисти (ICFJ) и Колумбийския университет²⁹ показва, че по време на пандемията журналистите са работили под силен натиск и влошена финансова, физическа и психологическа среда:

- 70% от анкетираните смятат, че най-голямото предизвикателство при отразяване на COVID-19 е въздействието върху психичното здраве.
- 30% от журналистите заявяват, че медиите, за които работят, не са предоставили на репортерите на терен нито едно защитно средство при първата вълна на пандемията.
- 43% посочват, че приходите са намалели наполовина, 17% – с над 75% от началото на пандемията.

²⁸ ПОПОВА, Жана. Когато журналистът и гостът са на една позиция, има проблем Българско национално радио. [online], [cited 20.01.2022]. Available from: <https://bnr.bg/post/101578079>

²⁹ Research: Journalism and COVID-19. [online], 2020, Icfj.org. [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.icfj.org/research-journalism-and-covid-19>

Кризата „ускори почти сигурното преминаване към 100% цифрово бъдеще“, сочи докладът за 2020 г. на Института “Reuters”. Тя нанася удар на индустрия, която вече е отслабена от спада на продажбите и приходите от реклама – двата ѝ основни източника на приходи. Но доверието в журналиста все още не е загубено, доказва Андреана Ефтимова в свое изследване. Ключов фактор тук е искреността, която е езиков маркер за достоверността на съобщението, демонстриращ собствената му увереност в истинността на информацията³⁰.

Нуждата от достоверна информация се преосмисля с нахлуването на коронавируса у нас. Публикациите в рубриката „Здраве“ на онлайн сайта OFFNews.bg, имат средно по около 1000-2000 четения дневно. Още с първите установени случаи на COVID-19 в България посещенията и четенията рязко нарастват. Най-търсените материали в периода 8-14 март 2020 г. са:

- Първата информация за COVID-19 в България е публикувана на 8 март 2020 г. в 00:19 ч и има 12472 прочитания³¹.
- Следваща публикация с най-много прочитания в рубриката е от 9 март относно неверни твърдения, свързани с коронавируса, които СЗО цели да опровергае. Прочитанията са 17655³².
- Публикация, която цитира разказа на лекар в италианска болница, в която са регистрирани първите жертви на COVID-19, от 10 март 2020 г. има 38972 прочитания³³.
- Въвеждането на първите ограничителни мерки у нас е отразено в публикацията от 11 март, която има 20 655 прочитания³⁴.
- В същия ден – новината за първата жертва на коронавирус в България е прочетена 10109 пъти³⁵, а за предпазните маски – 15373 пъти³⁶.

³⁰ ЕФТИМОВА, Андреана. Лексикални средства, сигнализиращи (не)достоверност на медийното съдържание, Език и литература No 1–2, с. 143-153, [online], 2018, [cited 27.12 2021]. Available from: <http://www.ezik-i-literatura.eu/2018/1-2/10-A.Eftimova.pdf>

³¹ Два случая на коронавирус в България. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/dva-sluchaia-na-koronavirus-v-bulgaria-723394.html>

³² СЗО: Кокаинът, детската урина и чесънът не предпазват от COVID-19. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/szo-kokainat-detskata-urina-i-chesanat-ne-predpazvat-ot-covid-19-723474.html>

³³ Италиански лекар: Не съм виждал сина си от две седмици. Изтръпвам, когато някой се оплаква, че не може да отиде на фитнес. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/italianski-lekar-ne-sam-vizhdal-sina-si-ot-dve-sedmitci-iztrapvam-k-723553.html>

³⁴ Въвеждат строги мерки срещу COVID-19 в цялата страна. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/vavezhdat-strogi-merki-sreshtu-covid-19-v-tcialata-strana-obnovena-723668.html>

³⁵ Почина пациентката с COVID-19 в Пирогов. OFFNews [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/pochina-patcientkata-s-covid-19-v-pirogov-723711.html>

³⁶ Ето как изглеждат новите маски срещу коронавирус на Министерство на отбраната. OFFNews. [online]. [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/eto-kak-izglezhdat-novite-maski-sreshtu-koronavirus-na-ministerstvo-na-723698.html>

- Препоръките на СЗО за това как да бъде направен домашен антисептик са прочетени 36477 пъти³⁷.
- На 12 март информацията за положителните проби у нас е прочетена 27463 пъти³⁸.
- Публикация за условията, при които работят фармацевтите от 13 март 2020 г. е прочетена 13822 пъти³⁹.
- Информация от брифинга на националния оперативен щаб – 14108 пъти⁴⁰.
- Публикация за извънредния брифинг на 14.03.2020 г. е прочетена 40267 пъти⁴¹.

Кризата показва, че единственият начин за борба с дезинформацията е качествена журналистика, която да поднася истинна информация. Нещо повече, че професионалната и гражданската журналистика трябва да работят в синхрон и да произвеждат това информационно съдържание, което да е вярно, точно, актуално и изчерпателно за аудиторията.

Според Джеф Джарвис, журналистиката е разговор, а когато журналистите обръщат гръб на гласовете, които са пренебрегнали, те само увеличават вредата, нанесена от журналистиката на толкова много общности. Според него, медийното огледало на журналистиката е напукано и тя пропуска огромни части от обществото, чиито мнения и проблеми не успява да представи, точно както се случва и в Интернет. Джеф Джарвис е убеден, че целта на троловете и разпространителите на дезинформация е вниманието, което получават. Стратегията им е да използват слабостите в журналистиката, за да акцентират върху неосветените полета и конфликтите. Попитайте се дали има смисъл и стойност в акцентирането върху техните лъжи и болни фантазии, казва Джарвис, и ако няма – не говорете за тях, „уморете ги от глад“⁴².

В разгара на пандемията Асоциацията на европейските журналисти публикува насоки за отговорно задълбочено, обективно и балансирано отразява-

³⁷ Как да си направите домашен антисептик за дезинфекция на ръцете – рецепта на СЗО. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/kak-da-si-napravite-domashen-antiseptik-za-dezinfekcia-na-ratcete-723679.html>

³⁸ 16 са новите положителни проби за коронавирус, 23 са общо случаите у нас досега. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/16-sa-novite-pozhitelni-probi-za-koronavirus-23-sa-obshto-sluchaitе-u-nas-dosega-723813.html>

³⁹ Фармацевтите: Аптеките са бомби със закъснител, а ние даже нямаме защитни маски. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/farmatcevtite-aptekite-sa-bombi-sas-zakasnitel-a-nie-dazhe-niamame-z-723891.html>

⁴⁰ Не могат да погребат починалата в Пирогов жена, близките ѝ са под карантина. OFFNews. [online], [cited 09.01.2022]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/ne-mogat-da-pogrebat-pochinalata-v-pirogov-zhena-blizkite-ї-sa-pod-karantina-723842.html>

⁴¹ МУТАФЧИЙСКИ, Венцислав. Въведените мерки не дават резултат, ще предложим по-строги. OFFNews. [online], [cited 09.01.2022]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/prof-ventislav-mutafchijski-vavedenite-merki-ne-davat-rezultat-sht-723974.html>

⁴² JARVIS, Jeff. Disinformation is not *the* problem. [online], 2021, [cited 09.01.2022]. Available from: <https://buzzmachine.com/tag/journalism>

не на темата. Сред тях особено полезни са съветите за отразяване на експертни мнения:

– Избирайте експертите, които интервюирате, внимателно. Дори и някой да е носител на Нобелова награда, това не го прави авторитет във всички сфери на науката. Нито пък докторската степен или преподавателското място в престижен медицински университет.

– Правете разлика между доказаните факти от тези, за които се смята, че са такива, както и между фактите и мненията и спекулациите.

– С повишено внимание цитирайте предварителни проучвания или все още непубликувани академични трудове.

– Използвайте помощта на учени, за да прецените дали да давате публичност на дадени твърдения и теории. За да предотвратят дезинформацията, медиите трябва да подлагат на проверка на фактите, както и коментарите и анализите.

– Внимателно следете работата на други журналисти с опит в здравния и научен ресор⁴³.

Според Мария Попова, още с развитието на медийните и компютърните технологии се определя една нова роля на журналиста – като медиатор и лидер във виртуалните общности, чиято главна цел се променя от това да информира в това да проверява информацията и да я комуникира с аудиторията. Мисията на журналистите е да бъдат „неудобен отбор“, те не са там, за да бъдат обичани или да бъдат популярни, а за да задават въпроси, на които някои не биха искали да отговарят⁴⁴.

COVID-19 припомни по безпрецедентен начин, че професионалните умения на журналиста са незаменими. Нещо повече – постави журналистите пред изключително тежки изпитания и условия. Според изследователите, COVID-19 не само добави нови проблеми в журналистическата работа, но и утежни съществуващите. Новинарската работа все повече започва да наподобява научната работа. Журналистите имат отговорност да проверяват фактите и да я комуникират с аудиторията, като използват официални, професионални, неформални и лични средства, за да допринесат за комуникацията на COVID-19. В изследването се цитира журналист от Тенеси, който споделя, че най-важното, което е научил при отразяването на пандемията е колко е ценно да бъдеш универсален репортер. Въпреки че до момента е работил в иконо-

⁴³ ЧЕРЕШЕВА, Мария, COVID-19: Насоки за отговорно отразяване. АЕЖ. [online], [cited 10.06.2022]. Available from: <https://aej-bulgaria.org/covid-19-resources/>.

⁴⁴ ПОПОВА, Мария. Журналистическата теория. [online], 2012, [cited 10.06.2022]. Available from: <https://www.newmedia21.eu/content/2012/06/Mariya-Popova-ZHurnalisticheseskata-teoriya.pdf>

мически ресор, пандемията го изправя пред необходимостта много бързо да се адаптира към извънредните новини, здравеопазването и образованието⁴⁵.

Журналистите не само променят начина си и условията на работа. Те жертват и собствения си живот, изпълнявайки своята мисия. В началото на 2021 г., неправителствената организация „Прес емблем кампейн“ (ПЕК) съобщава за най-малко 840 журналисти от 68 страни, които са починали от коронавирус за последната година. Според данните, това е най-високата смъртност сред работещите в медии след Втората световна война⁴⁶.

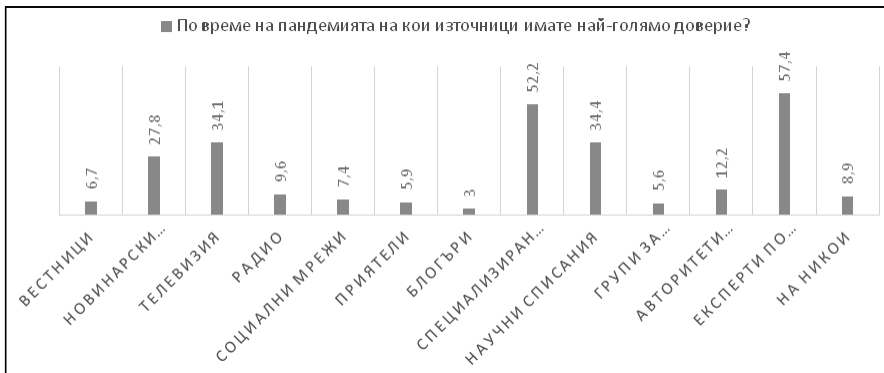
Професионализмът, спазването на етичните стандарти, личните истории и примери, а за жалост – и саможертвата, започват отново да издигат журналистиката на полагащото ѝ се водещо място в обществото, особено по време на безпрецедентна криза.

Възвръщането на доверието в медиите се потвърждава и от авторското проучване сред 270 респонденти. 34.1% от анкетираните заявяват, че по време на пандемията са имали най-голямо доверие на телевизията като източник на информация; 27.8% са се доверявали на новинарските сайтове, 6.7% – на вестниците, а 9.6% – на радиото. Информация в социалните мрежи и групите за взаимопомощ в тях са търсили общо 13% от анкетираните. Мненията на експерти са търсили 57.4%, а информация от научни списания – 34.4%. Блогърите са спечелили само 3% от доверието на участващите в допитването, а на публичните личности са се осланяли 12.2% (Фигура 2).

⁴⁵ PERREAULT MF, Perreault GP. Journalists on COVID-19 Journalism: Communication Ecology of Pandemic Reporting. *American Behavioral Scientist*. 2021;65(7):976-991. doi:10.1177/0002764221992813

⁴⁶ Най-малко 840 са починали от коронавирус журналисти по света. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/medii/naj-malko-840-sa-pochinalite-ot-koronavirus-zhurnalisti-po-sveta-747148.html>

По време на пандемията на кои източници имате най-голямо доверие?

Фигура 2. Доверие в източниците по време на пандемията

Най-осезаема сред анкетираните е необходимостта от проверена медицинска информация и помощ за идентифициране на фалшиви новини. На въпроса: „По време на пандемията имахте ли нужда от помощ в някоя от изброените области?“, 35.2% отговарят, че са имали нужда от медицинска информация, 8.5% – от помощ за разпознаване на фалшиви новини. Според отговорите, 55.9% от търсещите помощ са успели да я получат (Фигура 3).

По време на пандемията имахте ли нужда от помощ в някоя от изброените области?

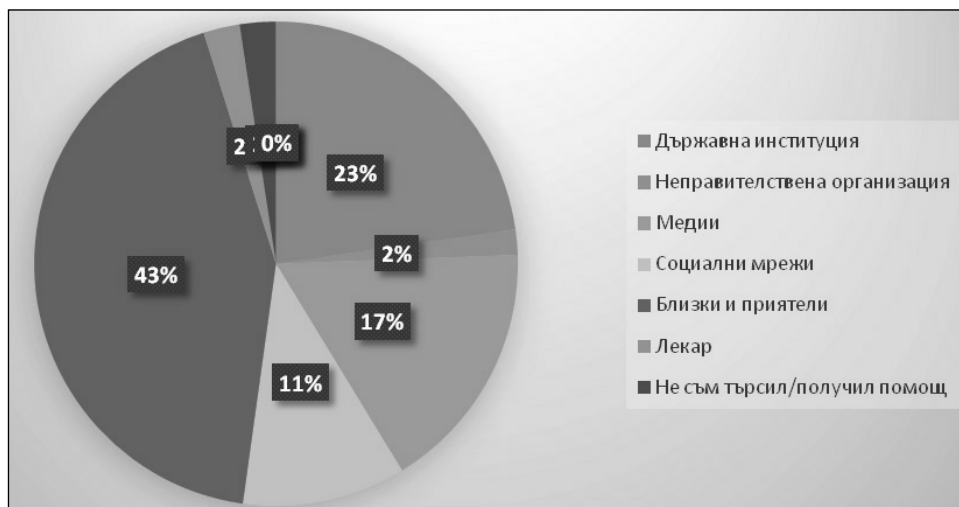

Фигура 3. Нужда на аудиторията от подкрепа по време на пандемията

На въпроса откъде са получили помощ, 23% от респондентите посочват, че това е станало чрез медиите. Държавните институции са помогна-

ли едва на 31% от анкетираните. Веднага след тях се нареждат социалните мрежи с 14.9%. Изненадващо е, че социалните мрежи са били по-активни от тези, чиято функция е да бъдат основни проводници на подкрепа, особено по време на криза, а именно – неправителствените организации. Едва 2.3% от анкетираните са получили помощ от гражданския сектор. Като най-сигурен източник за подкрепа участвалите в допитването са посочили близките и приятелите – 58.6%, а 2.3% не са получили търсената помощ (Фигура 4).

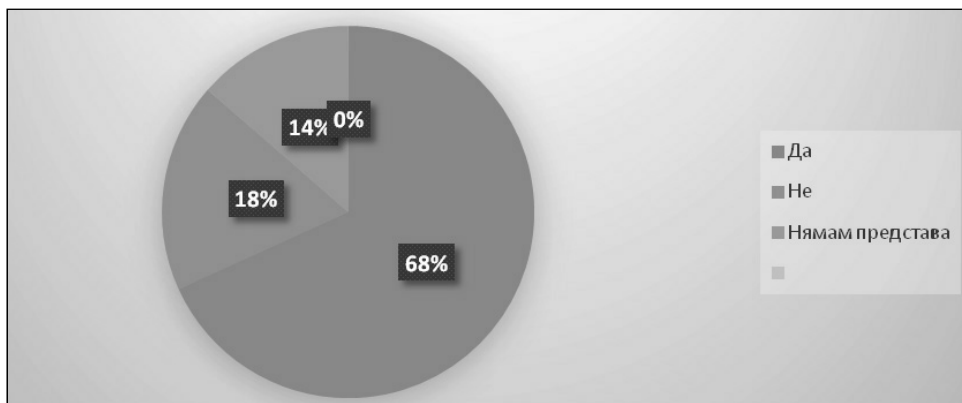
Откъде получихте помощ?

Фигура 4. Източници на подкрепа по време на пандемията

Обострената необходимост от надеждна информация и тенденцията тя да се търси от медиите, показват и резултатите от проведеното допитване сред журналисти. 68.2% от анкетираните заявяват, че трафикът се е повишил, 18.2 не са регистрирали повишение, а 13.6% от анкетираните нямат информация (Фигура 5).

Увеличи ли се трафикът от социалните мрежи към вашата медия след избухването на пандемията?

Фигура 5. Взаимодействие между социални мрежи и медии

ИЗВОДИ

COVID-19 е безпрецедентно доказателство за ужасяващите мащаби на дезинформацията и фаталните последици от нея. Социалните мрежи също се доказаха като благодатна почва за разпространението ѝ. Сред причините за инфодемията обаче бяха и множеството противоречиви послания от институциите, липсата на последователност и синхронност в мненията на експерти и медици, комуникационен хаос и информационен излишък. В резултат хората губиха живота си, защото не бяха убедени в съществуването на вируса, в необходимостта от наложените мерки и в безопасността на ваксините.

Когато животът е на един фейсбук пост разстояние, когато достъпът до лекари, болници, организации и институции е ограничен, когато кризата е силно политизирана и публиката се лута в лабиринти от напълно противоречещи си лозунги, тогава необходимостта от пазачи на входа става по-необходима от когато и да било. Нещо повече – журналистът влезе и в ролята на „информационен реаниматор“, защото здравето и животът на мнозина се оказаха зависими от неговите бързи и професионални рефлексии.

БИБЛИОГРАФИЯ

- 16 са новите положителни проби за коронавирус, 23 са общо случаите у нас досега. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/16-sa-novite-polozhitelni-probi-za-koronavirus-23-sa-obshto-sluchaite-723813.html>
- ВАСИЛЕВ, Симеон. Инфодемия и медийно съдържание. Качествена журналистика и нова комуникационна среда. [online], 2021, [cited 24.01 2022]. Available from: <https://www.cceol.com/search/chapter-detail?id=999077>
- Въвеждат строги мерки срещу COVID-19 в цялата страна. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/vavezhdat-strogi-merki-sreshtu-covid-19-v-tcialata-strana-obnovena-723668.html>
- ГРАДЕВ, Дончо, Александър МАРИНОВ. Интернет тълпите. УИ „Св. Климент Охридски“, 2021
- Два случая на коронавирус в България. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/dva-sluchaia-na-koronavirus-v-balgaria-723394.html>
- ДЕРМЕНДЖИЕВА, Грета. Нещо като онлайн общности, нещо като психология на виртуалната комуникация, нещо като нищо на света ;-) В: Литературата, СУ“Св. Кл. Охридски”, 2007
- ЕЛМИ, Йоанна. Когато дезинформацията се превърне в политика. АЕЖ. [online], [cited 12.02 2022] Available from: <http://new.aej-bulgaria.org/misinformation-politics>
- Ето как изглеждат новите маски срещу коронавирус на Министерство на отбраната. OFFNews. [online]. [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/eto-kak-izglezhdat-novite-maski-sreshtu-koronavirus-na-ministerstvo-na-723698.html>
- ЕФТИМОВА, Андреана. Експертната реч в медиите – източник на (не)достоверност. Качествена журналистика и нова комуникационна среда, Сб. статии. С., Св. Климент Охридски, [online], 2021. [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.cceol.com/search/chapter-detail?id=999083>
- ЕФТИМОВА, Андреана. Лексикални средства, сигнализиращи (не)достоверност на медийното съдържание, Език и литература No 1–2, с. 143-153, [online], 2018, [cited 27.12 2021]. Available from: <http://www.ezik-i-literatura.eu/2018/1-2/10-A.Eftimova.pdf>
- Италиански лекар: Не съм виждал сина си от две седмици. Изтръпвам, когато някой се оплаква, че не може да отиде на фитнес. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/italianski-lekar-ne-sam-vizhdal-sina-si-ot-dve-sedmitci-iztrapvam-k-723553.html>
- Как да си направите домашен антисептик за дезинфекция на ръцете – рецепта на СЗО. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/kak-da-si-napravite-domashen-antiseptik-za-dezinfekcia-na-ratcete-723679.html>
- Ковид 19. Единен информационен портал. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: <https://coronavirus.bg/bg/news/2978>
- КОЛЕВ, Николай. Социалните мрежи в новинарския видеообмен. С., УИ „Св. Климент Охридски“, 2020
- ЛЕСЕНСКИ, Марин. Двойна заплаха: Устойчивост на фалшиви новини по време на „инфодемията“ от Ковид-19. Институт Отворено общество – София. [online],

- 2021, [cited 12.11 2021]. Available from: https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/MediaLit%D0%B5racyIndex2021_BG.pdf
- ЛЪБОН, Густав. Психология на тълпите. С., УИ „Св. Климент Охридски“, 1995.
- МУТАФЧИЙСКИ, Венцислав. Въведените мерки не дават резултат, ще предложим по-строги. OFFNews. [online], [cited 09.01.2022]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/prof-ventcislav-mutafchijski-vavedenite-merki-ne-davat-rezultat-sht-723974.html>
- Най-малко 840 са починалите от коронавирус журналисти по света. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/medii/naj-malko-840-sa-pochinalite-ot-koronavirus-zhurnalisti-po-sveta-747148.html>
- НИКОЛОВА, Силвия. Няма опасност коронавирусат да дойде у нас. Монитор, [online], [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.monitor.bg/bg/a/view/njata-opasnost-koronavirusyt-da-dojde-u-nas-186489>
- Не могат да погребат починалата в Пирогов жена, близките ѝ са под карантина. OFFNews. [online]. [cited 09.01.2022]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/ne-mogat-da-pogrebat-pochinalata-v-pirogov-zhena-blizkite-%d1%9d-sa-pod-k-723842.html>
- ПОПОВА, Жана. Когато журналистът и гостът са на една позиция, има проблем Българско национално радио. [online], [cited 20.01.2022]. Available from: <https://bnr.bg/post/101578079>
- ПОПОВА, Мария. Журналистическата теория. [online], 2012, [cited 10.06.2022]. Available from: <https://www.newmedia21.eu/content/2012/06/Mariya-Popova-Zhurnalisticheskata-teoriya.pdf>
- Почепцов, Георгий. Дезинформация: определения. [online], 2018. Available from: https://www.researchgate.net/publication/325391970_Deinformacia_opredelenia
- Почина пациентката с COVID-19 в Пирогов. OFFNews [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/pochina-patcientkata-s-covid-19-v-pirogov-723711.html>
- РОБЪРТС, Д. Характер на комуникационните ефекти. Комуникацията. София, 2019
- СЗО: Кокаинът, детската урина и чесънът не предпазват от COVID-19. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/szo-kokainat-detskata-urina-i-chesanat-ne-predpazvat-ot-covid-19-723474.html>
- СЗО: Няма научни доказателства, че здравите хора се нуждаят от бустер. Българско национално радио. [online], [cited 20.01.2022]. Available from: <https://bnr.bg/varna/post/101588040>
- СИМЕОНОВА, Лора. „Фалшиви новини, истинска победа – възходът на Доналд Тръмп и кибер-партизаните“. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по журналистика и масова комуникация. [online], 2017, [cited 12.11 2021]. Available from: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=585276>
- СИМЕОНОВА, Лора. Fact-checking по български – нужно ли ни е министерство на истината? – В: Медии и език. Електронно списание за научни изследвания по медиен език [online]. 2017, [cited 12.11 2021]. Available from: <http://medialinguistics.com/2017/12/05/fact-checking/>

- Съвместно съобщение до Европейския парламент, Европейския съвет, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите „План за действие за борба с дезинформацията”. [online], 2018. [cited 10.06 2022]. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018JC0036&from=BG>
- Фармацевтите: Аптеките са бомби със закъснител, а ние даже нямаме защитни маски. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: [https://offnews.bg/zdrave/farmatcevtite-aptekite-sa-bombi-sas-zakasnitel-a-nie-dazhe-niamame-z-723891.html](https://offnews.bg/zdrave/farmatcevtite-aptekite-sa-bombi-sas-zakasnitel-a-nie-dazhe-niamame-zhachitni-maski)
- ЧЕРЕШЕВА, Мария. COVID-19: Насоки за отговорно отразяване. АЕЖ. [online], [cited 10.06.2022]. Available from: <https://aej-bulgaria.org/covid-19-resources>
- Advice on the use of masks in the community, during home care and in health care settings in the context of the novel coronavirus (2019-nCoV) outbreak. World Health Organization. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/330987/WHO-nCov-IPC_Masks-2020.1-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Advice on the use of masks in the context of COVID-19. World Health Organization. [online]. [cited 19.12 2021]. Available from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331693/WHO-2019-nCov-IPC_Masks-2020.3-eng.pdf
- Code of Practice on Disinformation. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/code-practice-disinformation>
- COVID-19–Related Infodemic and Its Impact on Public Health: A Global Social Media Analysis. [online] Available from: <http://www.ajtmh.org/content/journals/10.4269/ajtmh.20-0812>
- GHARPURE R, Hunter CM, Schnall AH, et al. Knowledge and Practices Regarding Safe Household Cleaning and Disinfection for COVID-19 Prevention — United States, May 2020. MMWR Morb Mortal Wkly Rep 2020; 69:705–709. DOI: <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm6923e2>
- GHEBREYESUS, Tedros Adhanom. “But we’re not just fighting an epidemic; we’re fighting an infodemic”. In: World Health Organization: Munich Security Conference. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/munich-security-conference>
- JARVIS, Jeff. Disinformation is not *the* problem. [online], 2021, [cited 09.01.2022]. Available from: <https://buzzmachine.com/tag/journalism>
- JETTEN, Jolanda, Stephen D. REICHER, S. Alexander HASLAM, Tegan CRUWYS. *Together apart: the psychology of COVID-19*. Sage. [online], 2020, [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.socialsciencespace.com/2020/05/addressing-the-psychology-of-together-apart-free-book-download/>
- Journalism, fake news & disinformation: handbook for journalism education and training, UNESCO, [online], 2018. [cited 10.06 2022]. Available from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552>
- ORSO D, Federici N, Copetti R, Vetrugno L, Bove T. Infodemic and the spread of fake news in the COVID-19-era. Eur J Emerg Med. 2020. Published online 2020 Apr 23. doi: 10.1097/MEJ.0000000000000713

- PERREAULT MF, Perreault GP. Journalists on COVID-19 Journalism: Communication Ecology of Pandemic Reporting. *American Behavioral Scientist*. 2021;65(7):976-991. doi:10.1177/0002764221992813
- Rational use of personal protective equipment for coronavirus disease 2019 (COVID-19). World Health Organization. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331215/WHO-2019-nCov-IPCPE_use-2020.1-eng.pdf
- Research: Journalism and COVID-19. [online], 2020, Icfj.org. [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.icfj.org/research-journalism-and-covid-19>
- RHEINGOLD, Howard. *Smart Mobs: The Next Social Revolution*. Perseus Books, 2003.

References: transliteration

- 16 sa novite polozhitelni probi za koronavirus, 23 sa obshto sluchaite u nas dosega. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/16-sa-novite-polozhitelni-probi-za-koronavirus-23-sa-obshto-sluchaite-723813.html>
- VASILEV, Simeon. Infodemiya i mediyno sadarzhanie. *Kachestvena zhurnalistika i nova komunikatsionna sreda*. [online], 2021, [cited 24.01 2022]. Available from: <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=999077>
- Vavezhdat strogi merki sreshtu COVID-19 v tsyalata strana. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/vavezhdat-strogi-merki-sreshtu-covid-19-v-tcialata-strana-obnovena-723668.html>
- GRADEV, Doncho, Aleksandar MARINOV. Internet talpite. UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2021
- Dva sluchaya na koronavirus v Balgariya. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/dva-sluchaya-na-koronavirus-v-balgaria-723394.html>
- DERMENDZHIEVA, Greta. Neshto kato onlayn obshtnosti, neshto kato psihologiya na virtualnata komunikatsiya, neshto kato nishto na sveta ;-) V: *Literaturata, SU“Sv. Kl. Ohridski”*, 2007
- ELMI, Yoanna. Kogato dezinformatsiyata se prevarne v politika. AEZH. [online], [cited 12.02 2022] Available from: <http://new.aj-bulgaria.org/misinformation-politics>
- Eto kak izglezhdad novite maski sreshtu koronavirus na Ministerstvo na otbranata. OFFNews. [online]. [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/eto-kak-izglezhdad-novite-maski-sreshtu-koronavirus-na-ministerstvo-na-723698.html>
- EFTIMOVA, Andreana. Ekspertnata rech v mediite – iztochnik na (ne)dostovernost. *Kachestvena zhurnalistika i nova komunikatsionna sreda, Sb. statii*. Sofiya: Sv. Kliment Ohridski, [online], 2021. [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=999083>
- EFTIMOVA, Andreana. Leksikalni sredstva, signalizirashti (ne)dostovernost na mediynoto sadarzhanie, *Ezik i literatura* No 1–2, s. 143-153, [online], 2018, [cited 27.12 2021]. Available from: <http://www.ezik-i-literatura.eu/2018/1-2/10-A.Eftimova.pdf>
- Italianski lekar: Ne sam vizhdal sina si ot dve sedmitsi. Iztrapvam, kogato nyakoy se oplakva, che ne mozhe da otide na fitnes. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/italianski-lekar-ne-sam-vizhdal-sina-si-ot-dve-sedmitci-iztrapvam-k-723553.html>

- Kak da si napravite domashen antiseptik za dezinfektsiya na ratsete – retsepta na SZO. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/kak-da-si-napravite-domashen-antiseptik-za-dezinfektsia-na-ratsete-723679.html>
- Kovid 19. Edinen informatsionen portal. [online], [cited 19.12 2021]. Available from: <https://coronavirus.bg/bg/news/2978>
- KOLEV, Nikolay. Sotsialnite mrezhi v novinarskiya videoobmen. Sofiya: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2020
- LESENSKI, Marin. Dvoyna zaplaha: Ustoychivost na falshivi novini po vreme na „infodemiya“ ot Kovid-19. Institut Otvoreno obshtestvo – Sofiya. [online], 2021, [cited 12.11 2021]. Available from: https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/MediaLit%D0%B5racyIndex2021_BG.pdf
- LYOBON, Gustav. Psihologiya na talpите. Sofiya: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 1995.
- MUTAFCHIYSKI, Ventsislav. Vavedenite merki ne davat rezultat, shte predlozhim po-strogi. OFFNews. [online], [cited 09.01.2022]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/prof-ventislav-mutafchijski-vavedenite-merki-ne-davat-rezultat-sht-723974.html>
- Nay-malko 840 sa pochinalite ot koronavirus zhurnalisti po sveta. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/medii/naj-malko-840-sa-pochinalite-ot-koronavirus-zhurnalisti-po-sveta-747148.html>
- NIKOLOVA, Silviya. Nyama opasnost koronavirusat da dojde u nas. Monitor, [online], [cited 19.12 2021]. Available from: <https://www.monitor.bg/bg/a/view/njama-opasnost-koronavirusyt-da-dojde-u-nas-186489>
- Ne mogat da pogrebat pochinalata v Pirogov zhena, blizkite ñ sa pod karantina. OFFNews. [online]. [cited 09.01.2022]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/ne-mogat-da-pogrebat-pochinalata-v-pirogov-zhena-blizkite-%d1%9d-sa-pod-k-723842.html>
- POPOVA, Zhana. Kogato zhurnalistat i gostat sa na edna pozitsiya, ima problem Balgarsko natsionalno radio. [online], [cited 20.01.2022]. Available from: <https://bnr.bg/post/101578079>
- POPOVA, Mariya. Zhurnalisticheskata teoriya. [online], 2012, [cited 10.06.2022]. Available from: <https://www.newmedia21.eu/content/2012/06/Mariya-Popova-ZHurnalisticheskata-teoriya.pdf>
- Pochepstov, Georgiy. Dezinformatsiya: opredeleniya. [online], 2018. Available from: https://www.researchgate.net/publication/325391970_Dezinformacia_opredelenia
- Pochina patsientkata s COVID-19 v Pirogov. OFFNews [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/pochina-patcientkata-s-covid-19-v-pirogov-723711.html>
- ROBARTS, D. Harakter na komunikatsionnite efekti. Komunikatsiyata. Sofiya, 2019
- SZO: Kokainat, detskata urina i chesanat ne predpazvat ot COVID-19. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/szo-kokainat-detskata-urina-i-chesanat-ne-predpazvat-ot-covid-19-723474.html>
- SZO: Nyama nauchni dokazatelstva, che zdravite hora se nuzhdayat ot buster. Balgarsko natsionalno radio. [online], [cited 20.01.2022]. Available from: <https://bnr.bg/varna/post/101588040>
- SIMEONOVA, Lora. „Falshivi novini, istinska pobeda – vazhodat na Donald Tramp i kiber-partizanite“. Godishnik na Sofiyiskiya universitet „Sv. Kliment Ohridski“, Fakultet po

- zhurnalistika i masova komunikatsiya. [online], 2017, [cited 12.11 2021]. Available from: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=585276>
- SIMEONOVA, Lora. Fact-checking po balgarski – nuzhno li ni e ministerstvo na istinata? – V: Medii i ezik. Elektronno spisanie za nauchni izsledvaniya po medien ezik [online]. 2017, [cited 12.11 2021]. Available from: <http://medialinguistics.com/2017/12/05/fact-checking/>
- Savmestno saobshtenie do Evropeyskiya parlament, Evropeyskiya savet, Saveta, Evropeyskiya ikonomicheski i sotsialen komitet i Komiteta na regionite „Plan za deystvie za borba s dezinformatsiyata”. [online], 2018. [cited 10.06 2022]. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018JC0036&from=BG>
- Farmatsevtite: Aptekite sa bombi sas zakasnitel, a nie dazhe nyamame zashtitni maski. OFFNews. [online], [cited 28.12 2021]. Available from: <https://offnews.bg/zdrave/farmatsevtite-aptekite-sa-bombi-sas-zakasnitel-a-nie-dazhe-niamame-z-723891.html>
- CHERESHEVA, Mariya. COVID-19: Nasoki za otgovorno otrazyavane. AEZH. [online], [cited 10.06.2022]. Available from: <https://aej-bulgaria.org/covid-19-resources>